LIBRARY OF SCANFAN

S.O.S. İSTANBUL-GÖREME

Milliyet

UNESCO

İSTANBUL'dan GÖREME'ye

KÜLTÜR MİRASIMIZ

"Rahmetli babam ile Bayram Paşa konuşurlarken 'İstanbul'un bânisi kim ola?' diye sual etmiş. Peder merhum: 'Sultanım, İstanbul dokuz kere mamur ve dokuz kere harap olmuştur. Amma zamanımızdaki gibi asla harabiyet görmemiştir ki her ne tarafından olursa olsun dost ve düşman kapı ve duvarının yıkılmış yerlerinden araba ile girip çıkarlar. Bu şehrin bu halde kalması ve surunun yüzü kara bulunması lâyık değildir. Tamirine himmet edin' dedikte derhal İstanbul, Eyüp, Galata, Üsküdar mollaları toplanıp mimarbaşı, sekbanbaşı ve şehreminine fermanlar olundu. İstanbul'un 4700 mahallesinden kalenin tamiri için halktan para toplandı. Ameleler ve ustalar getirildi. Padişah Revan seferinden gelinceye kadar bir sene içinde İstanbul ve Galata kaleleri, bütün salâtin camileri tamir edildi. Beyaz renk ile İstanbul şehri bir inci olup pislik gitti."

Evliya Çelebi, 1634

Cristofore Buondelmonte'nin 1422'de yaptığı İstanbul haritası...

Milliyet'ten

17 Eylül 1976'da Strasbourg'da toplanan Avrupa Konseyi, İstanbul'u 'Uluslararası çabalar aracılığıyla desteklenmesi gereken' bir şehir olarak kabul etmişti. Bunu, 19 Temmuz 1979 günü UNESCO ile Türkiye adına Dışişleri Bakanlığı arasında imzalanan ve İstanbul Belediyesi'nin önderliğine verilen 'İstanbul'daki Tarihsel SİT'lerin Korunması Projesi izledi. 1980 yılında Belgrad'da toplanan UNESCO Genel Kurulu ise, İstanbul ve Göreme'deki belli tarihsel mekânların korunması konusunda uluslararası bir kampanyanın açılmasını kararlaştırdı. Kampanya kapsamına İstanbul'dan Süleymaniye Camii ve çevresi, Topkapı ve Yıldız sarayları, Kara Surları, Zeyrek ve Bozdoğan Kemeri ile Haliç, Göreme'den ise beş kilisenin yanı sıra Açık Hava Müzesi, Çavuşin ve çevre mağaralarıyla Zelve Vadisi alınmıştı.

10 Mayıs 1983 tarihinde İstanbul'a gelerek bir basın toplantısı düzenleyen UNESCO Genel Sekreteri Amadou M'Bow,, uluslararası kampanyayı resmen başlatmıştır. Konuşmasının sonunda UNESCO üyesi tüm devletlere bir çağrıda bulunan Genel Sekreter, bu ülkelerin ''hükümetlerinden, kamu kuruluşlarından ve özel kuruluşlarından, vakıflardan, sanatçılardan ve şairlerden, tarihçilerden ve öğretmenlerden maddî-manevî tüm katkılarını'' İstanbul için seferber etmelerini beklediğini de vurgulamıştır.

Bu uluslararası girişimin Türkiye'de, yetkililer düzleminde büyük bir duyarlılıkla karşılandığı gözlemlendi. Başbakanlık ve Tanıtma Müsteşarlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Belediyesi yoğun çalışmalar başlatırken, Devlet Bakanı Sayın İlhan Öztrak, ulusal bir kampanyanın başlatılması amacıyla Türk basınına çağrıda bulundu. Bu çağrı üzerine Milliyet bünyesinde hazırlanan kapsamlı bir rapor ve bu raporu izleyen bir resmî başvuru yetkililer tarafından incelendikten sonra olumlu yönde değerlendirildi.

Milliyet'in bildirisini geniş kitlelere ulaştırmayı üstlendiği ''İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız'' kampanyasının temel amaçları arasında UNESCO'nun uluslararası kampanyasına dinamizm getirmek, kamuoyunda koruma ve tarihî mirasımıza sahip çıkma duygularını canlı tutup geliştirmek ve ülkemizin dış tanıtımına katkıda bulunmak ön sırayı alıyor. Ulusal kampanyanın etkili biçimde kamuoyuna mal edilebilmesi amacıyla gazetemizin bünyesinde oluşturulan Kampanya Yürütme Komitesi ve ona bağlı olarak çalışan Kampanya Sekreteryası, konuyla ilgili tüm kuruluşların ve kişilerin de katkısıyla yoğun bir çalışma temposundan sonra çeşitli etkinlikler hazırladı.

Tüm bu etkinliklerin hazırlanış süreci içinde, başta Başbakanlık olmak üzere çeşitli devlet kuruluşlarının somut destek ve katkılarını gördük. Milliyet'in okurlarına ücretsiz olarak sunacağı 20 ek ve 10 posterin yanı sıra, gazetemizde günü geldikçe duyurulacak diğer etkinliklerin gerçekleştirilmesi aşamasında da bu somut desteğin payı büyüktür. Kampanya bittiğinde, çalışmamız süresince maddî-manevî katkılarını gördüğümüz tüm kuruluş ve kişilerin ayrıntılı dökümünü yapıp, aşama aşama kampanyanın gelişim grafiğini bütün verileriyle kamuoyuna ayrıca sunmak amacındayız.

Tarihî mirası koruma bilinci gelişmiş Türk ulusunun bu amaçla başlatılmış bir kampanyaya duyarlıkla yaklaşacağından hiçbir şüphemiz yoktur. 'İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımızı Koruma Kampanyası'na ulusal boyutta yaygınlık kazandırma onurunu üstlenen Milliyet ise, konuya gereken dikkat ve sorumluluk duygusuyla eğilmeyi ana yayın ilkelerinin doğal bir uzantısı olarak görmektedir.

Yıllardır desteğini Milliyet'ten esirgemeyen okurlarımızın, kampanya boyunca da yürekten ilgilerini sürdüreceklerini umuyoruz.

Tarhan ERDEM
GENEL KOORDİNATÖR

İstanbul ve tarihi çevre bilinci

Çoğumuz **Medine** kenti ile **Medeniyet** kelimesi arasındaki hısımlığı bilmeyiz. Oysa, tarihin başlangıcından bu yana, şehirler uygarlıkların ''beşiği'' sayıla gelmiştir. Zamanla gelişen şehir-devlet kavramı ise günümüzün modern kentlerinin hem sayıca artmalarına yolaçmış; hem de insanların ve ulusların toplumsal-ekonomik yaşamlarını düzenleyen, yönlendiren odak noktaları oluşturmalarını sağlamıştır. Özellikle sanayi devriminin başlamasından bu yana, kentlerin, modern toplumlarda yüreğin insan gövdesinde gördüğü işlevi üstlendiğine tanık olunmaktadır. Yeryüzünün dört bir yanında yeni kentler kurulmakta, kırsal kesimden eski ve yeni merkezlere doğru denetlenmesi güç bir göç hareketinin yerleşiklik kazandığı gözlemlenmektedir. Buysa, tarihsel geçmişleri ve imar dokuları ne olursa olsun, hemen her şehirde büyük ve hızlı bir değişimin neredeyse süreklilik kazanmasına yolaçmaktadır.

Kaçınılmazdır değişim içinde yaşamak. Ancak, insanoğlunun yaşamındaki en belirleyici faktörlerden biri olsa bile, tek faktör değildir değişme güdüsü. Bir o kadar da korumaya, geçmişinin daha doğrusu ''hafıza''sının ona sağladığı rahatlama koridorunda güvence içinde sürüp gitmeye bakar insanlar. Yeryüzünün her bir yanında, birbirlerinden büyük biçimsel farklılıklarla ayrılan uygarlıkların şaşılası benzerliklerinden biri de bunların anıtlara yüklediği önem ve anlam değil midir?

Bu anıtları kurmakla, dikmekle yetinmez insan. Zamanla, onları merkeze alarak, etraflarına yerleşir, bir bakıma yaşamını onların koruyucu varlığına sığınarak örgütlemeyi seçer. Anıtların, anıtsal yanı ağır basan merkezlerin artmasıyla da şehirleşme süreci hızlanır.

İşte iki temel ama, karşıt güdünün, bir yanda **değişme** olgusunun, öte yandaysa, bunun bağdaştırılması pek de kolay olmayan **koruma** olgusunun çatıştığı insan yaşamı, şehirlerin çehresini belirler: Kurulur, yıkılır, yeniden kurulur şehir. Direnir, gene de değişir. Sonunda geleneği ve geleceği içinde barındırmak durumunda kalır.

İSTANBUL'UN ÖZEL YANI

Ninova, Lût, Sodome, Pompei gibi geçmişin yanıp yıkılmış, tümden yokolmuş büyük yerleşme merkezlerini saymazsak; tarih boyunca, dünü ve bugünü görkemlilik içinde, düşsellik ve gerçeklik içinde, her şeyden önemlisi ve **belli bir uyum** içinde yaşatabilen pek az şehir olmuştur. Bunların başında, İstanbul'un yer alması biryandan şaşırtıcıysa, öte yandan da doğaldır.

Kabaca iki bin yılı aşan geçmişiyle İstanbul, gerek birbirine benzemeyen ulusların arasında birkaç kez el değiştirmiş olması nedeniyle, gerekse uğradığı talanlar ve doğal yıkımlar nedeniyle, hâlâ bir ''pâyitaht'' görünümünü taşıma mucizesini yaşadığı ve yaşatabildiği oranda şaşkınlık yaratmaktadır. Buna karşılık, olağanüstü doğal konumun yüzyıllar boyunca çeşitli kültürel zenginliklerin harcı, dahası uyumlu bileşimiyle bütünleşmesi ile özgün, benzersiz bir kimlikle karşımıza çıktığı için, yeryüzündeki **özel anlamı** kolaylıkla kavranıp onaylanabilmektedir.

Ancak, ne ölçüde benzersiz ve özel olursa olsun, hiçbir güzelliğin mutlak süreklilik garantisi yoktur. Korunması gereken ile değişmesi gerekeni titiz bir denge arayışı içinde tutmanın birinci koşulu da bu nedenle, sağlıklı bir ''tarih bilinci''ne kavuşmaktan geçecektir.

İSTANBUL'U ''BİZ'' KORUMALIYIZ

İstanbul, pek çok açıdan, tarih ve çevre bilinci gelişmiş kişiyi zorlar. Hangi yöne baksak, Türk-Osmanlı kültürünün, Hıristiyan ve İbrani kültürlerinin, özetle Doğu ve Batı'nın uygarlık birikimlerinin yansıdığı anıtsal değerlerle karşılaşırız burada. Oysa, 1500 yıl boyunca, iki büyük imparatorluğun başkenti bu metrepolü, tüm tarihî çevre donanımıyla korumak mümkün olmadığı gibi gerekli değildir. Kaldı ki, **sağlıklı** bir tarihî çevre bilincinin oluşmasında başvurulacak ilk ölçüt de budur belki; İstanbul'da neyi, ne oranda koruyabiliriz? Yahya Kemal, çok haklı olarak, ''İstanbul'un imarını yapacak olan bizzat İstanbul'un kendisidir'' demiştir.

Yalnız İstanbullu için değil, İstanbul'a ve tarihî mirasın korunmasına gönül vermiş herkes için sorulacak ve karşılık aranacak sorular, öyle anlaşılıyor ki, açık seçik ortadadır:

— Tarihî çevre bilinci ve kültürel mirası koruma kararlılığı ''eski'' adına ne varsa onun korunmasından mı geçer?

— Koruma ve onarım uygulamaları yalnızca tek tek anıtsal değer taşıyan yapılara mı yönelmelidir, yoksa kent dokusunu koruma ve geliştirme, gelişimi bir uyum ve düzen kavramıyla çakıştırmak da mı bir o kadar önemlidir?

— Tarihî yapılar ve çevre, onları ortaya koymuş ve bugüne gelmelerini sağlamış gelenek örgüsü, çok boyutlulukları içinde kavranmadan korunabilir mi?

— Onarıma ve korunmaya alınacak anıtlar ve bunların çevre düzenleri için günün koşullarına uygun, çağdaş, ileriye dönük, **üretken** işlevler seçilmesi doğru olmaz mı?

— Yasal düzenlemeler, konuya yönelik hukuksal önlemler yolumuzu açmakta yeterli midirler, engelleyici yanları gözden geçirilemez, uygulama zorlukları hafifletilemez mi?

— Tarihî çevre bilincinin gelişip yaygınlık kazanması, koruma ve onarım uygulamalarının geniş ölçekte ele alınabilmesi yalnızca konunun uzmanları tarafından sağlanabilir mi? Yoksa, her vatandaşın somut kalıtımı, eleştirel tavır alması, yakın çevresini uyarması, başka bir deyişle herkesin kendi köşe-bucağından kalkarak, bu geniş sorumluluk alanına katılması mı gerekir?

MİLLİYET'İN AMACI TARİHÎ ÇEVRE BİLİNCİNİ AŞILAMAKTIR

UNESCO'nun uluslararası boyutta başlattığı kampanyanın (Türk hükümeti yetkililerinin koruyucu şemsiyesi altında) ulusal boyutuna öncülük etme sorumluluğunu üzerine alan **Milliyet**'in, kampanya boyunca kuşatmaya çalışacağı sorunlardan yalnızca birkaçıdır bunlar. Kampanyanın en önemli amaçlarından biri ise, bu sorulara karşılık aramak için tarihî çevre bilincinin gelişip yaygınlık kazanması ve kültür mirasını koruma kararlılığı arasındaki paralelliği vurgulamak olacaktır.

XIX. yüzyılın önemli düşünürlerinden Fourier için İstanbul "İleride yeryüzünün başkenti olacak bir şehir" niteliğini taşıyordu. Yüzyıllar boyunca, Doğu'nun ve Batı'nın, Güney'in ve Kuzey'in insanını büyüleyen, seyyahı ve diplomatı, sanatçıyı ve düşünürü, tüccarı ve savaşçıyı görkemiyle kendine bağlayan bu muhteşem şehre, nereli olursak olalım önemli bir hemşehrilik görevi ile yaklaşmak durumundayız: Tarihin ve doğanın, sanatın ve tekniğin tüm çeşitliliği içinde çağdan çağa katlanarak yerleştiği İstanbul'un, kim ne derse desin, hâlâ 'taşı toprağı altın'dır.

Dünden bugüne küçük onarım (Restorasyon) tarihi

Tarih boyunca insanoğlu kendinden önceki kuşakların bıraktığı anıtsal ürünleri evrensel bir miras olarak kabul etmiş, onları koruma ve onarma gerekliliğini duymuştur. Gene de, bu kaygının yaygınlaşmasının ve bu konuda yoğun bilimsel girişimlerin uluslararası boyutta gerçekleşmesinin uzun bir geçmişe uzanmadığını söylemek gerekir. Gerçekten de, arkeologun gün ışığına çıkarttığı bir kalıntının, ufak bir bölümünden bütüne ulaşma çabası vermesi rahat düşünme alışkanlığı edinmiş bir bakışın üstesinden geleceği bir çalışma biçimi değildir. İşin zorluğunu ve sorumluluğun ortaklaşa alınması gereğini bilen uzmanlar, sanatçılar ve sanat tarihçileri uzun zaman alan çabalardan sonra bu gerçeği dünya kamuoyu önünde bir ölçüde yaygınlaştırabilmiş ve gerekli önlemlerin alınması doğrultusunda yetkilileri harekete geçirebilmişlerdir.

Bu amaçla toplanan 1904 Madrid VI. Uluslararası Mimarlar Kongresi, onarım konusunda 1931'de toplanan Atina Konferansı, yine aynı yıl içinde İtalya'da kabul edilen ve bir bakıma onarım konusunun ilkelerini belirleyen bir "anayasa" olarak ele alınabilecek "Carta del Restauro", 1933'te Le Corbusier'nin kaleme aldığı ilkeleri anlaşma maddeleri olarak benimseyen Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi, 1964'te Venedik'te kabul edilen Uluslararası Tüzük ve son olarak da UNESCO bünyesinde konuyla ilgili olarak gerçekleştirilen çalışmaların her biri, onarım ve koruma konusunda dünya çapındaki girişimlerin temel durakları arasında sayılabilir.

Ülkemizde ise, Cumhuriyet dönemi öncesi kimi kişisel boyutlu çalışmalar yapılmışsa da, konuya ciddî bir boyut kazandırılması Atatürk'ün bu konuda gösterdiği duyarlılıkla mümkün olabilmiş, İnönü'nün yayımladığı tamimlerin katkısıyla da 1930'lardan başlayarak yoğunluğu giderek artan bir biçimde tarihî mirasa sahip çıkılmış, Türkiye toprakları üzerindeki anıtsal eserlere yakışır bir çalışma temposu benimsenerek, onları koruma ve onarma işlemleri yasallaştırılmıştır.

Giderek yandaş toplayan eski eserleri ve tarihî alanları koruma düşüncesi, özde bir duyarlığı yansıtmakla birlikte, teknik ve tarihî planda uzmanlığı ve bunu besleyecek kuruluşların varlığını da zorunlu kılmaktadır. Ülkemizde, bu konuda, yıldan yıla artan bir gelişme ivmesi görülmektedir. Devlet kuruluşları, özerk kurumlar ve her şeyden önemlisi de akademik etkinlik kamuoyunun yapıcı desteğini sağladıkları ölçüde verimli olacaklardır.

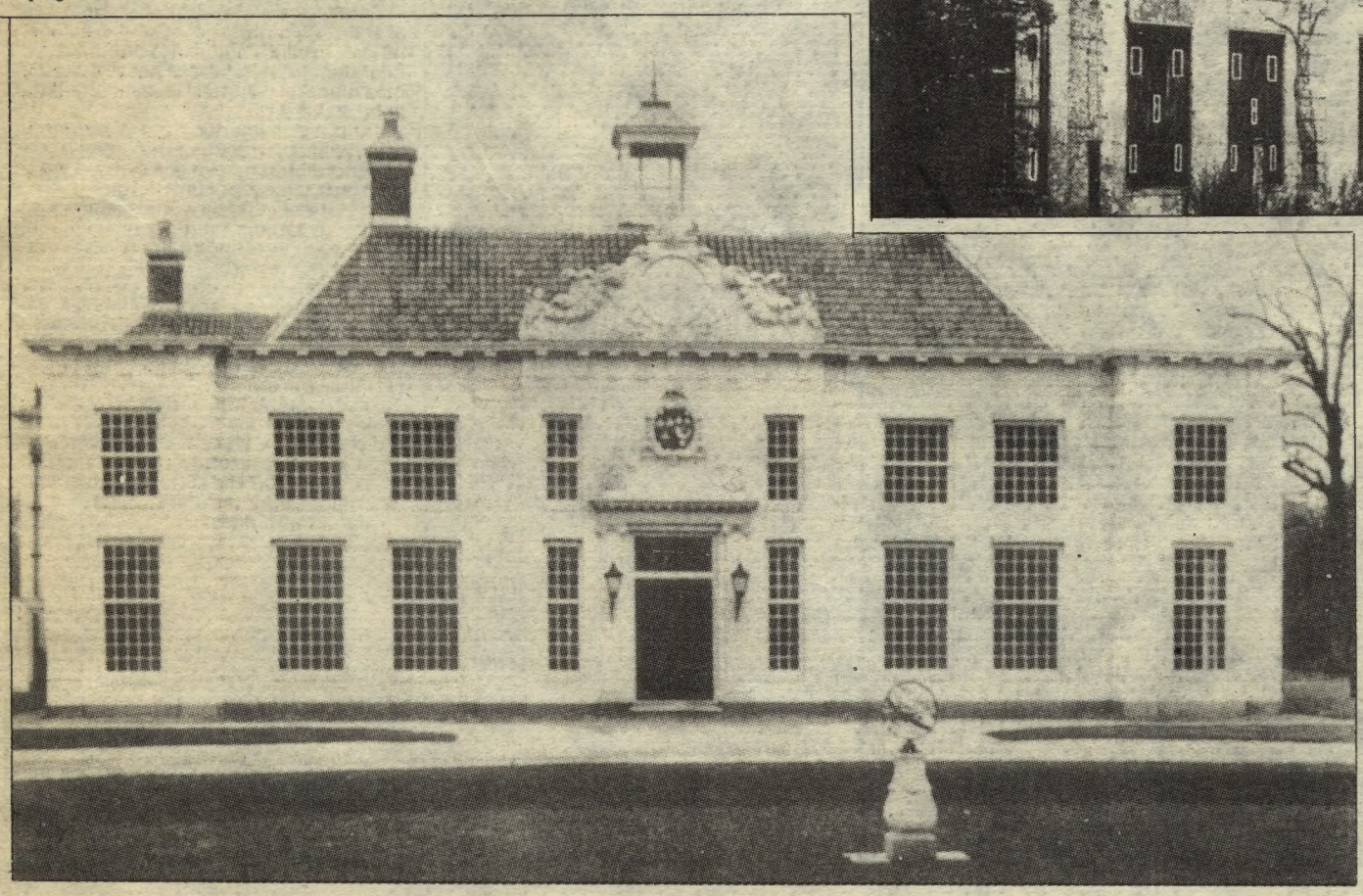

1772. BECKENSTEIN MALİKÂNESİ'nin C. Philips Jacobz tarafından yapılan gravürü. Hollanda.

1969. Malikhânede onarım başlıyor...

1973. Onarımdan sonraki Beckenstein Malikânesi...

UNESCO için tarihî eserler insanlığın ortak mirasıdır

UNESCO'nun uluslararası "İstanbul ve Göreme'nin Tarihî Alanlarını ve Anıtlarını Koruma Kampanyası"nı başlattığı haberine pek çok kişi sevinebilir. Ancak, böyle bir girişimin sevindirici olabilmesi, bu tür bir kampanyanın "koruma"dan tam olarak neyi anladığını ve amaçladığını da anlamayı gerektiriyor. Çünkü, bu çalışmanın anlamı ve amacı iyice anlaşıldıktan sonra böyle bir çalışma gerçekleştirilebilir.

Bu kampanyanın anlamı ve amacını açıklığa kavuşturmak için "UNESCO'nun tarihî alanlar ve anıtlar konusundaki yaklaşımı nedir?" sorusunu yanıtlamak gerekir. Bunlar yalnızca uzak bir geçmişten bugüne ulaşabilmiş, göz zevkini okşayan yapıtlar mıdır? Konuya böyle yaklaşmak mümkün. Ancak, bu, tarihî eser niteliğini taşıyan yapıtların önemli bir özelliğini yok saymak olur. Bunlar yalnızca süsleyici tarihsel veriler değildir. Bir yandan da insanlığın mirasıdırlar. UNESCO, bunları her halkın yaratıcılığına tanıklık eden yapıtlar olarak ele almakta, bu mirasın tüm insanlığa ait olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle de birçok ülkede birçok kampanya başlatmış, bunların bir kısmını tamamlamış ve birçoğunun da sürdürülmesine katkılarda bulunmuştur.

Bir evrensel mirasın korunmaya alınması çoğu zaman uluslararası yardımlar gerektirir. Ancak böyle bir yardımın etkin kılınabilmesi ulusal düzeyde bir benimseme, bir sahiplenme, bir "tarihî alanları ve anıtları" koruma bilincinin oluşması ile yakından ilişkilidir. Türk kültürünü korumak ulusal ve evrensel bir borç, bir görevdir. Dünyayı bu topraklarda yaşamış insanların yaratıcılıklarından haberdar etme görevidir. Yaşama farkı duyarlılıkla yaklaşmış toplumların yapıtlarını koruyarak, o toplumun insanlarına karşı bir saygı borcunu ödemektir.

İşte UNESCO'nun başlattığı, tamamladığı veya sürdürmekte olduğu birçok kampanya, tarihî anıtların tanıklık ettikleri kültürlere sahiplenme ve koruma anlayışı ile yürütülmüştür. UNESCO'nun bu alandaki çalışmalarına birçok örnek verilebilir. Ayrıca UNESCO bu çalışmalarda yalnızca tarihî alanları ve anıtları korumakla yetinmemiş, bu girişimlerin süreklilik ve kalıcılık kazanmasını sağlayacak çalışmalar da yapmıştır. UNESCO koruma yöntem ve tekniklerinin araştırılmasını, korumanın beraberinde getirdiği toplumsal ve ekonomik sonuçların incelenmesini desteklemiş ve bunların rapor halinde "Museum" (Müze) ve "Monumentum" (Anıtlar) gibi basılı yayınlarda tanıtılmasını sağlamıştır.

Burada, sizlere tümünü birden görüntüleyemeyeceğimiz için, kademe kademe diğer eklerde tanıtıp sergileyeceğimiz UNESCO'nun uluslararası çalışmalarının tümünden söz etmektense giriş mahiyetinde birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

Pakistan'ın Hindus vadisinde, Karaçi'nin 400 kilometre kuzeyinde, bundan 50 yıl önce, Mohencedaro ("Ölüler Tepesi") adıyla anılan dünyanın en eski şehirlerinden biri ortaya çıkarıldı. Bu şehir yolları, binaları ile 5000 yıl önce Irak'tan Hindus'a kadar uzanan bir uygarlığın tanıklığını getirmektedir. İndus Nehri arkeologların ortaya çıkardığı malzemeleri tehdit edici olmaya başlamışken, Pakistan'dan seçilen ve UNESCO'nun onayından geçen uzmanlar, bölgede bir inceleme yaptıktan sonra gereken önlemleri saptamışlar ve şehrin su tehlikesinden kurtulmasını sağlamışlardır.

Bir başka örnek de, Afganistan'da Herat şehrinde yapılan çalışmalardır. Bugün Afganistan'ın ikinci büyük şehri olan Herat, Orta Asya'yı 2500 yıl boyunca sarsan iç savaşlara, istilâlara ve iktidar kavgalarına tanık olmuştur. Bu topraklar Büyük İskender'in ve eski İran'ın yeşerdiği topraklardır. Herat V. yüzyılda Timurlenk ve sülalesinin başkenti olduğu sırada çok zengin ve güçlü bir sanat merkezine sahip bir kentti. O dönemde önde gelen mimarlar bu kente gelip çalışmışlardı. Şu anda Afgan yetkilileri, yok olmaya yüz tutmuş altı minarelik bir cami ile külliyatını ve İhtiaruddin Kalesi'ni kurtarma çabalarına girmişlerdir. UNESCO'nun yardımı ile çalışmalar 1976 yılında tamamlanmıştır. Kalenin içine bir de müze yapılmıştır. 1976 Kasım'ında UNESCO, Herat şehri ve çevresindeki yerleşim bölgelerini koruma kampanyası başlatmıştır.

Bu örnekleri çoğaltmak zor değil. Birkaç tanesini sıralamak gerekirse: **Dünya Mirası Listesi**'nde yer alanlar arasında Senegal'de, Dakar kıyısında 4 kilometre içerde bulunan Gore yerleşme alanı geleneksel ve yerel mimarî özellikleri nedeniyle 1980'de tümüyle koruma altına alınmıştır. Brezilya'da, Bahia bölgesinde Salvador şehrinin tarihî alanları ve mahallelerinde yeni toplumsal koşullar gözönünde tutularak koruma çalışmaları yapılmaktadır.

Dünya Mirası anlayışı ve yaklaşımı ile farklı kültürlere tanıklık eden bu yapıtların kalıcılığı sağlanmış, dünyanın ve insanlığın hiç olmazsa bazı birikimleri yitirmesi önlenmiştir.

Borobudur'un dev çörtenleri (Olukucu) onarımdan önce tropikal yağmurlara uygun bir drenaj sistemine sahip değildi. Fotoğraflarda ürkütücü çörtenlerin onarımdan önceki ve sonraki durumu görülüyor...

Kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımlar

KÜLTÜR VARLIKLARI: Tarih öncesi ve tarihî devirlere ait bilim, kültür din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

Tabiat varlıkları: Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihî devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.

SİT: Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimarî ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarih hadiselerinin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.

ANIT: Önemli tarihsel olayların geçtiği arkeoloji, tarih, sanat açısından bir önemi ve özelliği bulunan korunması ve değerlendirilmesi gerekli her türlü taşınmaz mimarlık yapıtları ile aynı nitelikteki heykellerdir.

KÜLLİYE: Mimarlık değeri, birimleri, çevreye katkıları açısından korunması, değerlendirilmesi gerekli görülen ayrı ya da bir arada olan yapı kümeleridir.

ÖREN YERİ: Eski bir yerleşmenin ya da eski bir uygarlığın kalıntılarının bulunduğu yer ya da su altında bilinen ya da ortaya çıkarılan yerlerdir.

KORUMA VE KORUNMA: Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri, taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.

KORUNMA ALANI: Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihî çevre içinde konumlarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alandır.

DEĞERLENDİRME: Kültür ve tabiat varlıklarının teşhiri, tanzimi ve bilimsel yöntemlerle tanıtılmasıdır.

BİR BELGE

3/1/1938

Hükümetçe mühim maddî fedakârlıklar ihtiyar edilerek memleket içindeki millî ve tarihî eserlerin tamirine ve hatta çok eski zamanlara ve yabancı medeniyetlere ait eserlerin toprak altından çıkarılmasına çalışıldığı halde sarih nizamlara ve mükerrer tebliğ ve ihtarlara rağmen imar mefhumunu yanlış anlayan bazı memurların bu hususta ufak bir ihtisas bile olmadığı halde görüş ve muhakemeleri bakımından ehemmiyetsiz sandıkları çok kıymetli millî eserlerimizi bilmehaba yıkmakta ve yıktırmakta oldukları teessüfle görülmektedir.

İSMET İNÖNÜ

UNESCO nedir?

Dr. Ertuğrul Özkök

Ertuğrul Özkök, 1947'de doğdu. SBF Basın-Yayın Yüksek Okulu'nu bitirdikten sonra Paris'e giderek iletişim sosyolojisi alanında doktorasını verdi. Yurda dönüşünde Hacettepe Üniversitesi'ne öğretim üyesi olarak giren Dr. Özkök, bağımsız makalelerini "Sanat, İletişim ve İktidar" adlı kitabında topladı. Ankara'da oturan Özkök, aynı zamanda UNESCO Milli Komisyonu üyesidir.

Batı'da yayınlanan kitapların ilk sayfalarından birinin dip tarafında yer alan küçük bir işaret çoğu kimsenin dikkatini çekmez. Daire içinde küçük "c" harfi bugün yazarların en büyük güvencelerinden biri olan "Copyright", yani telif hakkının simgesidir. Bu simge UNESCO'nun 1952 yılından bu yana sürdürdüğü telif hakları mücadelesinin bir ürünüdür ve yapıtların tüm dünyada dağılımını, dolaşımını ve korunmasını sağlayan bir araçtır.

Telif hakları, çoğumuzun yalnızca adını duyduğumuz ancak ne olduğu konusunda yeterince bilgi sahibi olmadığımız UNESCO'nun yüzlerce faaliyet konusundan yalnızca biridir. Kültür, eğitim, bilim ile ilgili yüzlerce faaliyet konusu ardında ise UNESCO adlı uluslararası bir kuruluş bulunmaktadır.

Paris'te Eyfel Kulesi'nden nehrin doğu yakasına doğru bakanlar "Y" biçiminde bir binayı görürler. Damları bir akordeonu andıran yedi katlı bu bina UNESCO'nun genel merkezidir.

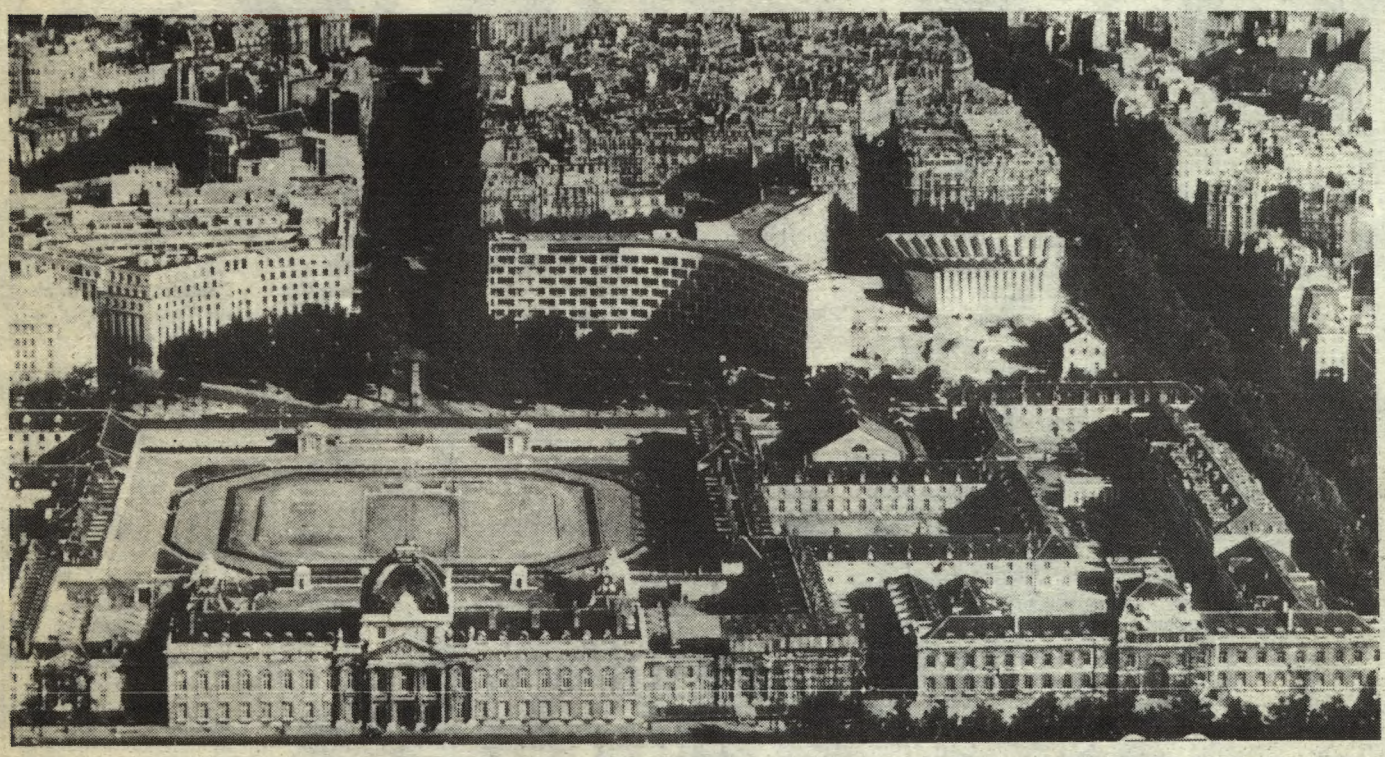

UNESCO'nun Genel Merkez binası, Fontenoy Meydanı. Paris.

Nedir UNESCO? Her şeyden önce bir "ideal"... Bu idealin meşalesi ise sancılarını bir türlü azaltmayan bu yerkürede "barışı sürdürmek". Çünkü, "savaş düşüncesi önce insanların kafasında doğduğundan barışı savunacak siperlerin de insanların kafasında kurulması" gerekmez mi? İşte, "United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization", yani "Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'nun baş harflerinden oluşan UNESCO sözcüğünün ardında bu meşale yanmaktadır.

UNESCO-Birleşmiş Milletler sistemi içinde yer alan uzmanlık kurumlarından biridir. Birleşmiş Milletler'in bu türden 12 uzmanlık kuruluşu bulunmaktadır. Ancak bunlardan hiçbiri UNESCO'nunki kadar yaygın bir çalışma alanına sahip değildir. Örneğin Afrika'daki bir okuma-yazma kampanyasının, yerel dilden bir gazete projesinin altında olduğu kadar "almaşık gradyanlı" Avrupa Nükleer Araştırma Örgütü'nün gerçekleştirilmesinin altında da imzası bulunabilir. Kısaca eğitim, kültür, bilim üçgeninin çizdiği geniş coğrafya içinde UNESCO çok yoğun bir çalışma takvimine sahiptir.

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından 1946'da daha savaşın yaralarının sarılamadığı sıcak bir dönemde kurulmuş olan UNESCO, bu nedenle savaşa, ırk ayrımına karşı mücadele konularında uluslararası bir bilincin oluşması için çaba göstermiş, zaman zaman da bu konulardaki anlaşmazlıklar yüzünden sıkıntılı anlar geçirmiştir. Bir Birleşmiş Milletler kuruluşu olmakla birlikte ondan ayrı bir üye yapısı bulunmaktadır. Her şeyden önce Birleşmiş Milletler'de olduğu gibi bazı ülkelere ayrıcalık veren Güvenlik Konseyi gibi bir organa sahip değildir. Milyarın üzerinde nüfusa sahip Çin ile küçücük San Marino devleti eşit oy hakkına sahiptir.

UNESCO'nun başlangıçta benimsediği ilkeler konusunda ısrarlı tavrı bazı ülkeleri bu kuruluştan çekilmeye zorlamıştır. Örneğin bir Birleşmiş Milletler üyesi olan Güney Afrika, UNESCO'nun ırk ayrımına karşı verdiği mücadele sonunda 1956 yılında bu kuruluştan ayrılmak zorunda kalmıştır. Aynı UNESCO, 1970'li yıllarda işgal altındaki topraklarda İslâm sanat yapıları konusundaki olumsuz tavrı yüzünden İsrail'e de karşı çıkmıştır.

UNESCO'nun kapıları, Birleşmiş Milletler üyesi olmayan ülkelere de açıktır. Örneğin Federal Almanya ve İsviçre gibi ülkeler Birleşmiş Milletler üyesi değilken, UNESCO'ya üyedirler.

UNESCO'nun dünya sorunlarına yaklaşımındaki temel ilke, bunları birbirinden kopuk değil, karşılıklı ilişkileri çerçevesinde ele almaktır. Çünkü, örneğin, Hindistan'daki bir eğitim sorunu bir ucuyla kitle iletişim araçlarına, dolayısıyla da uzay iletişim tekniklerinin kullanımına bağlamaktadır. Bütün bu sorunlar ise genel olarak bir kültür çerçevesi içinde birbiriyle bütünleşmektedir.

Kültür konusunda yaklaşımı ise UNESCO'nun bir anlamda dünyaya bakışının bir aynasıdır. Kültür, "Kimi seçkinlerin değil, kamunun ortak malıdır", dolayısıyla kültürel varlıklar bir anlamda insanlık âleminin ortak malıdır ve bu konumu itibariyla da korunmalıdırlar. UNESCO'nun 1960 yılından itibaren uygulanmaya koyduğu kültürel varlıkların korunması kampanyaları işte bu anlayışın ürünüdür.

1960 yılı, UNESCO'nun kültürel ideallerinden birinin somutlaştığı bir tarihtir. Bu tarihte Mısır'da büyük sanat değeri taşıyan 23 tapınak Assuan Barajı'nın suları altında kaybolmaktan kurtarılmışır. Bu arada Abu Simbel'in iki tapınağı da parça parça kesilerek başka bir yere taşınmıştır. Endonezya'da Borobudur tapınağı, Pakistan'da Moenjadaro kalıntıları, Atina'da Akropolis de aynı tür çabalarla insanlığın ortak bir varlığı olarak kurtarılmışlardır.

UNESCO tek tek yapıların kurtarılması için olduğu kadar, bir yaşam biçimini, dünyaya bakış açısını yansıtan kent dokularının kurtarılması için de benzer çabaları sürdürmüştür. Venedik'in sular altında kalmaktan kurtarılması böyle bir çabanın ürünüdür. İstanbul ve Göreme için yapılan çalışmalar da bu girişimin parçalarıdır.

Arşiv

Kentlerdeki ortak tarihî mirasımız

Bir kentin yaşam, çizgiler veya yapılar biçiminde ortaya çıkan maddî eserlerde ifadesini bulan sürekli bir olgusudur. Bu eserler kentin öz kişiliğini oluştururlar ve kentten usulca yayılan esprinin asal kaynağıdır. Geçmişin bu değerli tanıklarına öncelikle tarihî veya duyumsal değerleri gözönüne alınarak saygı göstermek gerekir. Saygı göstermek gereğinin bir ikinci nedeni de, bu eserlerin kimilerinde insan dehasının en üst yoğunlukta bir plastik erdem olarak yapıya içkin bir hale geldiğini görürüz. Bunlar insanlığın ortak mirasıdır ve onları ellerinde bulunduranlar veya korunmalarıyla yükümlü olanların bu soylu mirası gelecek yüzyıllara eksiksiz olarak iletmek için yasal her yola başvurmak sorumlulukları ve zorunluluklari vardır.

Hiçbir canlıyı ayırdetmeden yok eden ölüm, insan elinden çıkma eserleri de yeryüzünden siler. Tarihe tanıklık eden bu eserler arasında hâlâ yaşamakta olanları tanımak, bilmek ve diğerlerinden ayırabilmek gerekir. Geçmişe ait olan her şey, tanım gereği sonsuzluğa hak kazanamaz; yerinde davranış, akıllı bir seçimle neyin saygıya hak kazandığını belirlemektir. Eğer kentin çıkarları kimi önemsiz yapıların (dev boyutlu ve/ya/ve dönüşüme uğramış bir döneme ait olsalar da) ayak diretmesiyle haksızlığa uğruyorsa çözüm, bu konuda taban tabana zıt iki görüşü de uzlaştırabilecek bir boyutta olmalıdır. Yinelenmiş birçok numunesiyle bir yapı dizisiyle karşı karşıya kalındığında, bunlardan bazıları belge olarak korunmalı, diğerleri ortadan kaldırılmalıdır; başka durumlarda, gerçek bir anı veya değer taşıyan bir bölüm, ait olduğu bütünden yalıtılıp korunmalı, geriye kalan kısım kullanışlı bir biçimde değiştirilmelidir. Son olarak, kimi ayrıcalıklı durumlarda, yüksek estetik ve tarihî anlamları nedeniyle korunmayı hakeden ancak kent içindeki konumları itibariyle sorun yaratan bazı yapıların da tümden başka bir yere nakledilmesi göze alınmalıdır.

Geçmişe duyulan dar bakışlı bir saygı, toplumsal adalet kurallarını hiçe saymamalıdır. Kimi aklievvel ve estetiğe dayanışma bilincinden daha yakın kimseler, bazı pitoresk eski mahallelerin korunması doğrultusunda militan kesilirken, buralarda barınan sefaleti ve hastalık davet eden koşulları gözardı etmektedirler. Bu ciddî bir sorumsuzluktur. Böylesi durumlarda, sorun etraflıca incelenmeli ve mümkünse zekî bir çözüme ulaşılmalıdır; ancak hiçbir koşulda, tarihe ve pitoresk olan görüntüye körü körüne bağlılık, bireyin refahı ve ruh sağlığını dolaysız biçimde ilgilendiren konut sağlığını incelememelidir.

Bir kentin hızla büyümesi, içinden bazı ciddî fedakârlıklar yapılmadan çıkılamayacak bir açmaza doğru giden tehlikeli bir durum yaratabilir. Engeller yıkılmaksızın geçit elde edilemez. Ancak bu önlem mimarî, tarihî veya manevî açıdan gerçekten değer kabul edilebilecek kimi yapıları yıkmak gereğini yaratıyorsa, başka bir çözüm aramak yeğlenmelidir. Bir yolu trafiğe elverişli kılmak için engeli ortadan kaldırmak yerine, trafiğin yönü değiştirilmeli veya bir tünel açılarak engelin altından geçit sağlanmalıdır; son olarak, yoğun bir faaliyet bölgesi tümüyle bir başka yere nakledilebilir ve sıkışık bölgenin trafik düzeni tümüyle değiştirilebilir. Düş ve yaratma gücüyle birleştirilecek olan teknik olanaklar en çetrefil gözüken düğümleri çözebilir.

Kimi durumlarda, tarihî değeri olan bazı anıtların çevresindeki sağlıksız konutları ve metruk yapıları ortadan kaldırmak yüzyıllardır süregelen bir atmosferi bozabilir. Bu üzücü ve fakat kaçınılmaz bir çözümdür. Ortaya çıkan bölümden yeşil alan olarak faydalanmalıdır. Eski eserler böylece beklenmedik fakat yepyeni bir atmosferi soluyarak ve kuşkusuz komşu mahallelere yeterince faydalanabilecekleri bir dekor sunarak varlıklarını sürdürebileceklerdir.

BİR TANIĞIN SEYİR DEFTERİ'nden

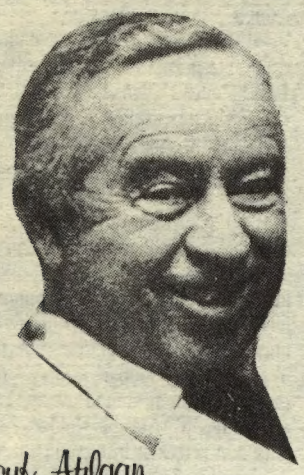

Yusuf Atılgan

1922'de Manisa'da doğan Yusuf Atılgan, 1959 Yunus Nadi Roman Yarışması'nda ikinciliği alan "Aylak Adam" ile adını duyurdu. Genç kuşaklar üzerinde tartışılmaz bir etkisi olan bu yapıtı , kısa öykülerini bir araya getirdiği "Bodur Minareden Öte" başlıklı kitabı izledi. Uzun bir aradan sonra yayımlanan "Anayurt Oteli" adlı romanı en az ilk romanı kadar tartışma uyandırdı. Son olarak masallarını bir kitapta toplayan Atılgan İstanbul'da yaşıyor.

"Aferin sana 18 numara"

Kadıköy iskelesine giderken ya da oradan eve gelirken sık sık geçtiğim Hacı Hüsam Sokağı'nda 18 numaralı eski, ahşap, iki katlı bir evin önünde hep "Aferin sana 18 numara" derim içimden. İki yanındaki apartmanlar yapılırken bu evi de yıkıp kendilerine katmak istemişler herhalde bunları yapanlar; ama sahibi önerilen paraya ya da ileride verilecek dairelere karşın direnmiş, belki de "Ben ölmeden evimi yıktırmam" demiştir. Birkaç kez kapıyı çalıp sormak istediğim oldu ama sonra vazgeçtim. Kapıyı açacak yaşlı bir adamın ya da başörtülü bir kadının "Üç daire verselerdi yıktırırdık evi, ama iki daireden fazla vermediler" demesinden korktum. Tüm önerilere karşın direndiklerini düşünmekten hoşlanıyorum; içindeki yaşantılarına, anılarına katılmış bu eski evden ayrılamadıklarını sanıyorum (Bu küçük evin ikinci katının kullanılmadığı belli; camları tozlu, perdeleri hep sımsıkı kapalı. Yaşlı karı-kocaya ilk kat yetiyordur, oğulları; kızları varsa başka yerlere çıkmışlar ya da işleri gereği başka kentlere gitmişlerdir. Apartmanlar yapılmadan evi istediklerinde "Verin, gitsin, dairenin birini kiraya verir, ötekinde rahatça otursunuz" demişlerdir belki).

Kimi günler yolumu bile bile biraz uzatıp Moda Caddesi'nden yürüyerek soldaki Neşe Sokağı'ndan geçerim. Bu sokakta üç katlı eski, ahşap evler çoğunlukta, apartman az. Sanki 100 yıl öncesine aktarılmışçasına, evlerin birinden Kadıköy Kaymakamlığı'ndaki işine geç kalmış fesli, kolalı yakalı, boyunbağlı bir genç adam çıkacak da önümden, hızla yürüyecekmiş gibi gelir bana (Gene bu sokakta, kapısında **"Moda Kültür Cemiyeti"** yazılı bir levha olan eski, büyük bir konak var. Çoğu camlarının kırıklığından, bakımsızlığından kullanılmadığı belli—Kültür Cemiyeti'nin kapıdaki levhadan başka bir varlığı olmadığı anlaşılan— bu büyük yapı biraz onarımla bir öğrenci yurdu olabilir).

Bahariye'ye yolum düştükçe, çoğu zaman bir kez daha görmek istediğim Şair Lâtifi Sokağındaki o güzel, oymalı işlemeli beyaz ev kadar güzel

değildi söz ettiğim evler, yapılar ama İstanbul'un dününü bugününe bağlayan bu evler gittikçe azalıyor. Öğrencilik yıllarımda, 1940'larda, tramvayla fakülteye gidip gelirken bakmaya doyamadığım Kabataş'la Dolmabahçe arasında, caddenin yanındaki yokuşta, geniş saçaklı, çok güzel üç-dört ahşap ev vardı. İstanbul'dan ayrılıp yıllar sonra yeniden geldiğimde bu evleri görmeye gittim; ama yoktular, yerlerini şu sıradan yapılara bırakmışlardı. Yüreğim buruldu.

Bizler bunları gördük, duygulandık, düşündük; kentimizin, ulusumuzun geçmiş kültürüyle bağıntılar kurduk; ama gelecek kuşakların bu olanağı bulamayacağından korkuyorum. Gerici, tutucu falan değilim; toplumsal, ekonomik koşullar değişmiş ve değişecektir elbet; ama geçmişiyle bağları büsbütün kopmuş, kültürünü Batılı bir kafayla düşünüp değerlendirmeyen bir ulusun "çağdaş uygarlık düzeyine" ulaşacağından, kendince bir bileşime varacağından kuşkuluyum. Tevfik Fikret'in **"Ey köhne Bizans, ey koca fertut-u musahhir, Ey bin kocadan arda kalan bive-i bâkir..."** dediği, her çağda kültürümüze merkezlik etmiş ve edecek bu güzel kenti bozmayı artık durduralım. Geleceğe sadece büyük yapıtların, Süleymaniye, Sultan Ahmet, Yeni Cami, Saliha Sultan Sebili gibi zaten korunan yapıların kalması yetmez; gittikçe azalan eski evleri, geçmişle bağımızın bu somut örneklerini de üstüne titreyerek koruyalım. Sahiplerinin olanakları yetmezse, devlet mi olur, belediye mi, bunları ayakta tutmanın yollarını aramalı. Nedim'in, "Bir sengine yekpare Acem mülkü fedadır" dediği, belki de yeryüzünün bu en güzel kenti, üstüne titremeye değer.

Geçmiş kültürümüzle, sanatımızla bağlarımız gittikçe daha bir kopmakta, artık Bâki, Nefî, Nailî Nazim, Nedim gibi büyük şairlerin tadına pek varılmıyor, ama içlerinde hâlâ yaşayan ve ayakta kaldıkça yaşanacak olan, insana hiç değilse bir yüzyıl öncesini düşündüren eski evlerde ileride oturacak gençlerden biri ya da birkaç Şair Nedim Caddesi'nden, Şair Nefî Sokağı'ndan, Şair Nazim Sokağı'ndan geçerken bu şairleri merak edip de araştırır, bunları okuyup anlamaya çalışırsa, sanatımız adına bu bile bir kazançtır. Bu güzel kentte kimi sokak adları da insan düşüncesinde ve hayalinde ufuklar açabilir. Kadıköy alanına yakın bir Mühürdür Bağı Sokağı var. Sokağın adını okuyunca düşünürsünüz: Şimdi iki yanlı bu beton apartmanların yükseldiği bu yerde demek eskiden bir bağ varmış. Belki ortasında ya da bir köşesinde bir köşk vardı.

Oturduğum mahallenin adı Cafer Ağa Mahallesi. Burada, Moda'da bir Cafer Ağa Bostanı Sokağı var. Beton yapıların arasından geçerken bir yeşillik hayali canlanır kafanızda, bostanı eskiden görmüşsünüz gibi bir özlem. Birkaç ay önce, o sokağa sapınca baktım, nedense levhası değişmiş: Moda Bostanı Sokağı olmuş.

İstanbul'un pek çok köşesinde, ölümle hayat böyle içiçe yaşar. XIX. yüzyılda İstanbul'a gelen Güstave Flaubert'in en fazla ilgisini çeken de bu olmuştur: Şemsi Güner'in fotoğrafında gördüğümüz gibi, gürültülü bir ana caddeden ara sokağa girdik mi, her an bu tür bir görünümle karşılaşma ihtimali vardır.

Cafer Ağa'yı tanımıyorum ama üzüldüm; Cafer Ağa'ya haksızlık yapılmış gibi geldi bana.

Unutamadığım bir izlenimimi de söylemeden edemiyeceğim: Dört beş yıl önce bir gün Hüsrev Gerede Caddesi'nden Beşiktaş'a inerken soldaki sokaklardan birinin köşesinde 'Şair Nazim Sokağı' levhasını gördüm. Doğrusu şaşırdım, duygulandım; Nazim, divan şiirinin pek tanınmış bir şairi değildir çünkü. Ama, **"Labüd (1) gelen efsane olur dehre Nazimâ, bir gün de bizim hâlimiz efsanelik eyler"** beytini söyleyen bir şair elbet yabana atılamaz. "Ne iyi, bu kentte Nazim'in değerini bilen insanlar varmış demek" diye düşündüm.

Şimdi de şöyle demek istiyorum: "Ne iyi, bu güzel kente sahip çıkan, üstüne titreyen insanlar var demek."

(1) Kuşkusuz.

1500 yıl koşullara direnen sümela artık yoruldu

Anadolu'nun köşe bucağı değerli, tarihi mimarî örnekleriyle bezelidir. Trabzon sahillerinden doruklarına değin, sivil, askeri, dinî mimarinin çok değerli örneklerini bulabileceğimiz köşelerden birisidir. Sumela Manastırı, kuşların süzülüşlerini sırtlarından izleyebileceğiniz yüksekliktek bir kaya kütlesine yaslanmış olarak yaklaşık 1500 yıldır ayakta duruyor. İlk birkaç yüzyıldan sonra zamanın sisleri dağılır ve Sumela tarihine, tarih Sumela'ya daha bir kesinlikle tanık olmayı sürdürür. Bizans, Komnenoslar, Fatih'le birlikte Osmanlı, 1. Dünya Savaşı, Ruslar ve her dönemde keşişler, keşişler, keşişler... Su kemerleri, ayazması, kitaplığı, kiliseler grubu, keşiş odaları, şarap mahzenleri, zindanları, gizli geçitleri, freskleri ile... Tâ ki, 1923 yılına kadar, 1923 sonrası papazlar taşınabilir eşyaları alıp gitmişler. 1931 yılında Papaz Ambrosios'a biz izin vermişiz, değerli Siyah Meryem ikonu'nu alıp götürmesi için... Sonra kimse kalmamış Sumela'da... O kimsesizlikten biraz (!) yıpranmış... Bir de her nasılsa bir yangın geçmiş başından... 1962 yılında Prof. Semavi EYİCE ve öğrencileri gelip, çeki düzen vermeye çalışmışlar Sumela'ya... Sonra bir bekçisi olmuş... Şimdilerde, yerli yabancı birçok kişi görmeye gidiyor Sumela'dan geriye kalanları... Kimileri tarih tanıklığına koşuyor, kimileri ayazmasının "şifalı" damlalarına... Bir de freskiere ad yazıp tarih atmaya meraklı olanlar var ki, bu grup, sadece Sumela için değil, tüm tarihi mekanlar için tehlike oluşturuyor.

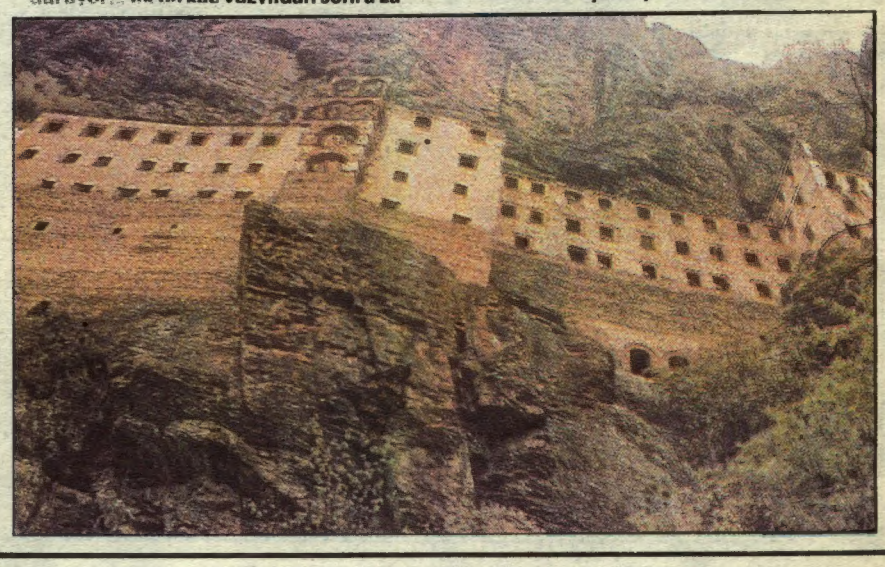

Profil

Mektupçu Osman Nuri Ergin

Malatya'nın İzmir köyünde, 1883 yılında doğan Osman Nuri, küçük yaşta babasını yitirdi. Zeyrek ve Mahmudiye rüştiyelerinde okuduktan sora Darüşşafaka'da yetişti. 1901'den 1961'deki ölümüne dek doğrudan ya da gönüllü olarak hemen hep belediye için çalışan Osman Nuri, İstanbul Belediyesi'nde çeşitli görevlerde bulundu. Bizde "belediyecilik" üzerine en ilginç ürünleri veren odur. 5 ciltlik dev *"Mecelle-i Umur-ı Belediye"*si tam anlamıyla bir anıteserdir. 1922'den başlayarak, ülkemizdeki ilk şehircilik dergisi olan *"İstanbul Şehr Emaneti Dergisi"*ni yayımlayan araştırmacının konuyla ilgili pek çok önemli eseri vardır. Konusuyla ilgili olarak yıllarca ücret almadan İstanbullulara öğrenim yaptıran Osman Nuri'nin İstanbul'a yönelik en önemli katkılarından biri de, bugün bile aşılmamış bir girişim olarak değerlendirilebilecek ayrıntılı *"İstanbul Şehir Rehberi"* (1934)'dir.

Bir kitap

İslâm ansiklopedisi: İstanbul maddesi

İslâm Ansiklopedisi'nin İstanbul maddesi olarak yayımlanan (1977) ve yaklaşık 170 sayfayı kapsayan üç ayrı cüz bağımsız bir cilt olarak da sunulmuştu. Şehrin coğrafî konumundan tarihine, kültürel çehresinden çeşitli sanat dallarında işleniş biçimine dek pek çok konuyu kuşatan madde, İstanbul ile ilgili derli toplu ve sağlıklı bilgi edinmek isteyenler için hayli önemli bir giriş niteliği taşıyor. Çağlar boyunca, şehrin değişimini kronolojik biçimde değerlendiren İslâm Ansiklopedisi Kurulu, konunun uzmanlarınca işlenen pek çok ayrıntıyı belli bir bütünlük içinde sergileme erdemini de göstermiş. Cüzlerin sonuna, ayrıca harita ve gravürler eklenmiş.

Şehir anahtarları

Metropol

Yunanca *meter*, ana ve *polis* şehir bileşik kelimelerinden oluşan terim, antik çağda başkent anlamına gelirdi. Terimler her çağın onlara yüklediği anlamlarla birlikte ele alındığında, yüzyıllar süren yolculukları boyunca, her defasında birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılabilen yeni terimler olarak önümüze çıkarlar. Bu durum *metropolis* için de böyledir. Kilise hiyerarşisinin büyük önem kazandığı ortaçağda, "başpiskoposluğa sahip olan kent" anlamına gelen terim, dünya savaşları yüzyılında ekonomik-politik bir kavramı çağrıştırır: Kurduğu veya geliştirdiği çevre devletlerin bağlı olduğu merkez devlet. Dilimizde İstanbul için kullandığımız "ünvan"lardan birisi olan *metropol*, sanıyoruz bu kentin tarihiyle atbaşı giden bir tarihe sahip.

Kentin tarihi, Bizans ve Osmanlı imparatorluklarının da tarihidir; ikisine de başkent olan İstanbul, Ortodoks Kilisesi'nin en büyük ruhanî liderinin ve merkezinin bulunduğu şehir olarak da, terimin iki tarihsel anlamını da kapsar.

Yaşlı İstanbul için genç düşler (1)

Abdullah Öğülmüş

Sanki Galata Kulesi'ne 100 Metre uzunluğunda bir ip bağlanmış, ipin ucunu tutan birisinin dönerek çizdiği daire içinde kalan bölge Hezerfan Ahmet Çelebi'nin 342 yıl önce kuleden Üsküdar'a uçtuğu dönemdeki konuma getirilmişti.

Günlerden 28 Ekim'di, bugün Uçan Adam Şenliği yapılacak, yarın da Cumhuriyet Bayramı kutlanacaktı. Hava hafif lodosluydu. Türkiye Ofisi Başkanlığı'na göre, yarışçıların kanat takabilmeleri için bundan güzel hava olamazdı. Kulenin dibinde 100 bini aşkın insan toplanmıştı. Yarışçıların konacakları Üsküdar Doğancılar Alanı'nda da bir o kadar insan vardı.

Göklerde uçmaya ve uçanları izlemeye gidenlerin yarısı yabancıydı. Cumhuriyet'in kuruluşu onuruna her yıl düzenlenen Türk Sanayi Ürünleri Fuarı'nı izlemeye gelenlerle birlikte, İstanbul'daki otellerde konaklayanların sayısı 250 bini geçmişti. Fakat herkes dilediği otelde yer bulmakta güçlük çekmemişti. Çünkü, Şenlikler Ofisi Başkanlığı ile Konaklama Ofisi Başkanlığı ve Ulaşım Ofisi Başkanlığı elbirliği etmişlerdi.

Dolmabahçe önünde demirli duran Atatürk'ün yatı Savarona'dan saat 14.00'te atılan havaî fişekle Uçan Adamlar Şenliği başladı.

Kuleden dörder dörder atlayan kanatlı adamlar, aşağıdan bakıldığında kelebek gibi görünüyorlardı. Her yarışçının kanatları kendi ülkesinin bayrak rengini taşıdığından, gökyüzünü renk cümbüşü sarmıştı.

...Yarışlar dört saat sürdü.

Yarışmaya Honolululu Hili Hili, Faslı Muhammed, Swazilandlı Mabanla, Japon Suzuki, İspanyol Marcos, İtalyan Anna ve öteki birçok ülkeden tam 124 sporcu katılmıştı.

Şenlikler Ofisi, yarışmada birincilik koşulu yerine, düşmeden Üsküdar'a inme koşulu arandığından, her yarışmacı birinci olmuştu, birincilik ödülleri ise Cumhuriyet Bayramı törenlerinin arasında dağıtılacak, herkes bir Uçan Türk Madalyası alacaktı.

Düşüme göre, şenlikten sağlanan gelir Türkiye Restorasyon Ofisi Başkanlığı'na verilecek. Galata Kulesi ve Üsküdar Doğancılar gibi yeni iki yerin daha kurtarılması sağlanacaktı.

İstanbul-kitabını okunaklı kılmak

XIX. yüzyılın büyük şairi Victor Hugo, Paris'i konu edinen kitabının bir yerinde "şehirleri, tıpkı kitapları okuduğumuz gibi okumalıyız" der. Roma, Paris, Londra, Tokyo, New York: Bu dev metropollerin önümüze koyacağı kalın ciltleri arşınlamak kolay olur muydu bilemeyiz ama, açık olan bir şey var, o da, yerkürede İstanbul kadar karmaşık bir şehir-kitap daha bulmanın olanaksızlığıdır, diyebiliriz.

Bir şehrin sınırları içinde, onun tarihsel ve kültürel dokusunun özünde, açığa çıkmış yanlar ile gizli dinamikler bir arada yaşar. Bunları, üstüste ya da yanyana birikmişlikleri içinde göremediniz, geçmişinin her bir evresinin eklemlenme üslûbunu kavrayamadınız mı, kitap olsa olsa "bir delinin gürültü ve öfke"yle yoğrulmuş sözünü andıracaktır.

İstanbul'un Bizanslı çocukluğu ve ilk gençliği, Osmanlı olgunluğu ve son dönem "menopoz"u bir arada düşünülürse, şehrin yarına uzanan serüvenini anlamlı kılma yolunda, 'dün'ünü kavrama zorunluğu doğal görünecektir. Oysa doğal olan, ne yazık ki, bir yandan da enikonu zorlayıcıdır.

Bir İstanbul arşivi oluşturmadan, bu arşive yaygınlık kazandırmadan, kısacası ilgili herkese şehrin kapılarını açmadan bu kitabı okunaklı kılmak düşlenemez. Ancak uzmanların ve araştırmacıların dilini kavrayabilecekleri "evrak"lar değildir burada söz edilen: Bu bütünlük İstanbul'un merkezlerinden yalnızca biridir. Şehrengizler, seyahatnameler, şiir betikleri bir yanda, şarkı sözleri, gravürler ve tüm görsel birikim bir başka yanda, olanca dağınıklıkları içinde şehrin ele avuca sığmazlığını tanımlayan belgelerdir sanki bunlar. Oysa, şehri okunaklı kılmak için zorunlu olarak başvuracağımız kaynaklar da onlardır. İstanbul'a gönül vermiş her eliçisini, kafa yormuş ve düş kurmuş her hemşeriyi bir arada bulunduracağımız, dolaşıma açık tutacağımız bir İstanbul "müzesi" gerekli: Hattatlar, bostancıbaşılar, tezkereciler, paftacılar, meddahlar, varakçılar toplanmalı orada; her bir yan kâğıt ve mürekkep kokmalı; bilmediğimiz renkler de, bildiğimiz ezgiler de aynı anda aynı yerde ulaşacağımız biçimde varolmalılar.

İstanbul kitabı biraz çetrefil bir efsaneyle örülmüştür. Bir sokağına "Keman", bir diğerine "Pürtelâş" adını verebilen bir şehri okunaklı kılmak için kimbilir daha nice düş toplamak gerek.

Enis Batur

ŞEHİR, TARİH, KÜLTÜR

1577'de İstanbul semalarından geçen bu kuyruklu yıldızı konu edinen minyatür. İlk kez Prof. Süheyl ÜNVER tarafından gün ışığına çıkartılmıştır.

I

Değişen İstanbul için albümler

Bu bir foto-montaj değil, bir bina-montaj'dır. Sarıyer'de rastladığımız bu inanılması güç görünüm, İstanbul'un yaşadığı amansız değişimin en çarpık ifadelerinden birini oluşturuyor. Ahşap evi tam ortasından ikiye bölüp yarısını taş bir binaya dönüştürünce, iki "yarım" gerçeği ayrı ayrı değerlendirme şansımız da doğuyor. Gelin görün ki, bir karşılaştırmalı mimarî dersi için hazırlanan bir maket değil bu: Hayatın tam da ortasındayız.

Fotoğraflar: Perihan BALCI

Bakırköy'deki bir sokağın bu kez zaman tarafından ikiye bölünmüş haliyle karşı karşıyayız. Sokağın eski görünümünde uyumlu bir bütünlük var. Bugün ise bir cepheyi tümüyle kişiliksiz "yeni" bloklar kaplıyor.

En altta fotoğrafını gördüğümüz köşkün yerine bu iki apartman "lâyık" görülmüş. Apartman yapılmasın mı, yapılsın. Ama, bunu yaparken biraz olsun geçmişten, geleneğin sınanmış örgüsünden yararlanmak iyi olmaz mı?